

Miksi puolustaa klassista kristinuskoa?
Näkökulmia teologian murrokseen
Timo Eskola 2.10.2007

“Olisihan se tietysti monien humanistien mielestä helpotus, jos Jeesus voitaisiin osoittaa heikoksi kyselijäksi, isättömäksi orvoksi ja yhteiskunnasta syrjäytyneiden ‘joutilaiden’ miesten ryyppykaveriksi. Tällainen radikalismmin rakentama Jeesus on hampaaton leijona, joka ei uhkaa kenenkään itseensä tyytyväisen ihmisen mielenrauhaa.”

Klassinen tai opillinen kristinuskko on ollut luterilaisessa maailmassa altavastaajan asemassa vuosikymmenet. Teologisen keskustelun vetovuoro oli pitkään raamatuntutkijoilla. Historismin ohjaaman myyteistä riisumisen ohjelma esitti aikanaan voimakkaan vastaparadigman kirkon perinteiselle opetukselle. Eksegeetit pitivät keskustelun taitavasti käsissään lähes sadan vuoden ajan niin meillä kuin koko Euroopassa. Olipa kyse neitseestäsyntymisen kiistämisestä tai sovitusopin primitiivisyydestä, kulttuurin ja tiedeyhteisön naturalismi antoi vahvan selkätuen reduktionistisen teologian vaatimuksille kirkossa.

Historiallis-kriittisen kauden teologinen ohjelma oli voimakas. Kirkoille tarjoihtiin myyteistä riisuttua teologiaa. Historiallis-kriittisen paradigman tuottama teologia on lähes täydellisesti luterilaisen teologian vastakohta. Koska ihminen ei ole langennut, käsitys synnistä hylätään ja sen tilalle tulee yleishumanistinen kasvatusihanne. Jumala voidaan tämän käsityksen mukaan löytää päätelmien avulla. Jumalan ja maailman välillä ei historiallis-kriittisen teologian mukaan ole minkäänlaista konfliktia. Jumala tai jumaluus on uskonnonfilosofisen pohdinnan kohde. Olentona hän ei ole pyhä ja oikeudenmukainen tuomari, vaan korkeintaan ihmisen keskustelukumppani ja matkatoveri. Tosin tästä ei seuraa yhtä erityistä jumalakäsitystä, vaan monia erilaisia jumalakuvia.

Jeesusta ei pidetä koko maailman Vapahtajana. Hän ei ole Jumalan valtakunnan Messias, joka yksin olisi tie ikuiseen elämään. Kristuksen kuolema puolestaan tulkitaan pelkäksi marttyyrikuolemaksi. Sovituksen jumalakuvaa pidetään raakalaismaisena. Muita uskontoja pidetään aivan yhtä hyvinä teinä Jumaläkysymyksen pohdintaan. Olennaisena pidetään sitä, miten ihminen elää uskonsa todeksi. Kirkon usko ja jumalakäsitys ovat historiallis-kriittisen kauden teologian mukaan kaikkineen virheellisiä. Jeesus ei ole Jumalan Poika eikä kolminaisuuden toinen persoona. Kysymys Pyhästä Hengestä sivuutetaan primitiivisenä henkiuskona.

Nyt elämme kuitenkin suuren murroksen keskellä. Historiallis-kriittinen paradigma on pääosin hylätty tieteen kentällä. Lingvistinen käänne on mullistanut metodit ja postmodernismi hajoittaa tutkimuksen kentän lähes täydellisesti. Mikään ei ole kuten ennen. Seuraavassa muutoksen piirteitä:

1. Tutkijat ovat varsin yksimielisiä siitä, että Raamatun tekstien taustalla mahdollisesti olevien lähteiden rekonstruointi ei ole tekstien itsensä tulkinnan

kannalta ensisijaista (vaikka se sinänsä on tietenkin oikeutettua). Rekonstruktiot eivät määrää olemassa olevan tekstin selittämistä.

2. Lähteiden rekonstruointi ei myöskään ole ns. välttämätön työskentelyn vaihe, joka olisi tehtävä ennen kuin käsillä olevan tekstin sisältöä voidaan tutkia.

3. Todellisen historiallisen totuuden ei enää ajatella löytyvän rekonstruktioiden paljastamasta naturalistisesta todellisuudesta. Tekstien karismaattisuutta ja eskatologista messianologiaa ei ymmärretä parhaiten redusoimalla ne yleis-hyödylliseksi humanismiksi myyteistä riisumisen avulla.

4. Uskonnonhistoriallisen koulukunnan käsitys antiikin Palestiinassa vaikuttaneiden uskontojen keskinäisistä vaikutuksista on osoittautunut virheelliseksi. Kristinusko ei omaksunut kreikkalaisten mysteeriuskontojen jumalakäsityksiä, kultteja eikä soteriologiaa. Mithras-kultin tai Zeuksen palvonnan ontologia poikkeaa tyystin Uuden testamentin opettajien ontologiasta. Samoin käsitykset jumaluuden ilmeneemisestä tai ihmisen jumalallistumisesta poikkeavat toisistaan.

5. 1900-luvun alussa vallinnut käsitys gnostilaisuuden luonteesta ja ajoituksesta on osoittautunut aivan virheelliseksi. Vaikutussuhde on yksinomaan Raamatusta gnostilaisiin teksteihin päin. Gnostilaiset tekstit ovat karkeasti ottaen noin sata vuotta Uuden testamentin tekstejä nuorempia.

6. Uuskantilaisen filosofian perusteet, kuten uskon ja uskonnon määrittäminen ainoastaan aprioriseksi ja universaaliksi eettisen ihanteen noudattamiseksi, on käymätön. Vaikka näkemyksen tietyt sovellukset vielä elävät teologian kentällä, käytännössä kukaan näkemyksestä puhuvista teologeista ei enää muilla filosofian tai sovelletun ajattelun alueilla kannata Kantin epistemologista dualismia (immanenti rationaalinen tieto vs. jumaluudella perusteltu eettinen maksimi).

7. Heideggerilainen eksistentiaalisuus on menettänyt viehätöksensä metafysiikkaa kritisoivana ontologisena teoriana. Olemisen erottaminen jyrkästi arkielämän realiteeteista ei juuri saa nykyfilosofiassa enää kannatusta. Harva teologikaan kannattaa Heideggerin käsitystä käsilläolevan maailman huolehtimisesta (Sorge). Siksi Bultmannin eksistentiaalinen interpretaatio, joka on lainaa Heideggerilta, on menettänyt merkityksensä teologian sisältöjä selittävänä teoriana.

Mikä sitten on uutta? Postliberaalin narratiivisen teologian lähtökohtia:

1. Kielelliselle käänteelle on kaksi perussyötä. Ensinnäkin on kyse siitä, että modernin kritiikki alkoi vastustaa positivistisia kuvitelmia täydellisestä tieteestä ja puhtaasta tiedosta. Tätä kritiikkiä tuki induktivismiin kritiikki tieteenfilosofiassa. Tutkijat alkoivat puhua tieteen koulukuntaisuudesta (paradigmoista) ja jopa modernin kauden tieteen epäonnistumisesta. Mekaaninen tiede ja teknologia eivät olleet pelastaneet maailmaa, vaan saattaneet sen tuhon partaalle. Äärimuodossaan postmodernismi julisti, että positivistisen tieteen rationaliteetti oli asetettava kyseenalaiseksi.

2. Toiseksi kielellisessä käänteessä on kyse siitä, että samaan aikaan lingvistiikan perusteet muuttuivat. Strukturalismi nosti esille kielen järjestelmän ja semiootikat alkoivat pohtia merkin (sanon) saamisen merkitysten syntymekanismeja. Tämä johti

toisaalta narratologian nousuun, toisaalta retorisen kommunikaatioteorian uuteen kukoistukseen.

3. Kielellinen muutos muuttaa suhtautumista Raamattuun tekstinä. Kirja ei ole enää avoin eikä paljas jokaiselle sitä tarkastelevalle järjelle. Vaikka teksti on kommunikatiivista ja sitä on mahdollista jonkin verran ymmärtää yleisen uskonnon ja kulttuurin tuntemuksen perusteella, teksti kätkee yhtä paljon kuin se paljastaa. Tekstien narratiivinen luonne täytyy ensin selvittää, ennen kuin lukija kykenee tietämään edes sitä, mistä tekstissä puhutaan. Retoriset konventiot täytyy purkaa, jotta tarkastelija voisi jäsentää kirjoituksen päämääriä ja kirjallisen ilmaisun keinoja. Teksti tulee lisäksi sijoittaa kontekstiinsa ja nähdä osana sitä uskonnon intertekstuaalista jatkumoa, jonka Vanhan testamentin kannattelema toisen temppelin ajan juutalainen usko muodostaa.

4. Tekstin sisällön kannalta semioottinen analyysi nousee keskeiseen asemaan. Merkitykset luodaan käyttämällä keskeisiä symboleja, joiden varaan aatteelliset eli uskonnolliset sisällöt muotoillaan. Näiden merkitysten arvioimisessa merkitysprosessin, semiosiksen, avaaminen on avainasemassa. Itse teksti kielellisenä ilmiönä on myös monitahoinen. Jokaisessa esityksessä kohteen kuvaus on vahvasti rajattua ja valikoitua. Lauseet ovat kuin osittaisia valokuvia, joiden perusteella tulee päätellä kokonaiskuva uskonnollista ja kulttuurista kontekstia käyttäen. Näin eksegeettinen työskentely suorastaan vaatii systemaattista ja dogmaattista konstruktiota.

5. Historiallis-kriittisen kauden hermeneutiikassa eksegeetiikan yhteys dogmatiikkaan oli tyystin katkaistu. Sisältöä koskeva eksegeettinen työskentely ei kuitenkaan ole ensinkään mahdollista ilman systemaattista konstruktiota. Yksittäiset lauseet eivät vielä luo käsitystä kristillisestä opista. Erilliset ilmaukset esimerkiksi Kristuksen asemasta tai sovituksen tuottamisesta eivät muodosta opillista käsitystä kristologiasta tai soteriologiasta. Siksi narratiivinen teologia palvelee dogmatiikkaa.

6. Kristillisen dogman mukaan ihminen on kykenemätön tekemään oikeita päätelmiä Jumalan olemuksesta tai hänen toimintansa päämääristä ilman jumalallista ilmoitusta. Ihmiskäsitys muotoutuu syntikäsityksen avulla. Lankeemuksen maailmassa hahmotellut filosofiset näkemykset Jumalasta peilaavat vain ihmistä itseään ja muistuttavat siksi eri tavoin ihmisen omia päämääriä.

7. Kielellisen käänteiden ansiosta olemme tilanteessa, jossa teologian vetovuoro vaihtuu. Silloin hylätään historiallisen kritiikin teologinen ohjelma. Narratiivinen teologia on inkarnatorista. Käsitystä Jumalasta ei voi määritellä ilman Jeesusta ja Pyhää Henkeä. Dogmaattinen työskentely Raamatun äärellä kykenee jäsentelemään sovitus-teologian, joka on johdonmukainen suhteessa ihmiskäsitykseen ja joka näin kykenee vastaamaan radikaalin pahan ongelmaan maailmassa.